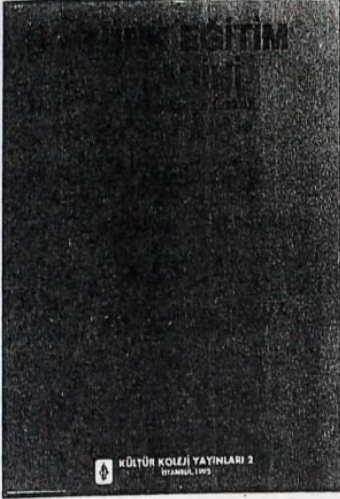


TÜRK EĞİTİM TARİHİ

(Başlangıçtan 1993'e)

Cavit BİNBAŞIOĞLU



Tarihte önemli bir yeri olan Türk ulusunun eğitimle ilgili tarihi konunun bazı yönlerini ve dönemlerini içeren birkaç eser yeteri kadar in-

yayınlanmıştır. Bu kitap, 745 sayfalık büyük bir eserdir. Milli Eğitimle ilgili kuruluş ve tarihçe'de oldukça ayrıntıya inilmiştir. Dr. Halil Fikret Kanad'ın Pedagoji Tarihi'nde de Türk eğitimcilerine yer verilmemiştir.

Kısaca, 1982 yılına kadar, Türk Millî Eğitim Örgütü ile Türk Eğitimcileri'ni içeren ve "Türk Eğitim Tarihi" adını alan bir ders ve kitap yok idi. Bu ihtiyacı 1965'te kurulan Ankara Üniversitesine bağlı Eğitim Fakültesi karşılamış ve 1982 yılında "Türk Eğitim Tarihi" adlı bir eser yayımlanmıştır. Eserin sahibi aynı fakültenin öğretim üyelerinden Prof.Dr.Yahya Akyüz'dür. Artık, Eğitim Fakültelerinde "Türk Eğitim Tarihi" adlı bir ders, kimi bölümlerinde zorunlu; kimi bölümlerinde de seçmeli bir ders olarak okutulmaktadır. Bu nedenle, bu kitap, 1989 yılına kadar üç kez basılmıştı. Her basımda gerekli değişiklik ve eklemeler yapılmıştı. 1993 yılında ise, adı geçen kitabın 4. basımı genişletilmiş ve yeniden yazılmış olarak, İstanbul'da Kültür Koleji yayınları arasında çıkmıştır. Kitaptaki son değişiklik ve eklemeler, özellikle son zamanlarda gözlenen eğitim tarihiyle ilgili yeni yayınların ortaya koyduğu bulgular dikkate alınarak yapılmıştır. Böylece, bugün elimizde artık 425 sayfalık, her sayfasında 45 satır bulunan büyücek bir "Türk Eğitim Tarihi" kitabımız vardır. Bunu, yeni açılan eğitim fakültelerimizin eğitim tarihi alanındaki ürünü olan bir "kültür anıtı" olarak değerlendiriyor ve alkışlıyoruz. Bunun için, bu büyük işi gerçekleştiren değerli bilim adamımız Prof.Dr. Yahya Akyüz'ü candan kutlamak, daha önce bu alanda dersler veren bir kimse olarak bize bir borçtur.

Daha önce kitabı görmeyenler için kitabın yazılış düzeni hakkında şunları söyleyebiliriz:

Kitap, iki kısımdan ve her bir kısım da birçok bölümlerden oluşmuştur. Birinci kısım, Türklerin müslüman olmalarından önceki dönemi; ikinci kısımda Türklerin müslüman oldukları dönemi kapsamaktadır. Birinci kısımda Hunlar, Göktürkler, Uygurlar; ikinci kısımda da Karahanlılar, Selçuklular ve Anadolu Beylikleri, Osmanlılar; Kurtuluş Savaşı Dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi incelenmiştir. En sonra da "Günümüzün Çeşitli Türk Toplumları ve Devletlerinde Eğitim Tarihine Bir Bakış" başlıklı kısa bir bölüm vardır. Bunların içinde en uzun bölümü "Osmanlılar" oluşturuyor ki, bu da kendi içinde birkaç bölüme ayrılmıştır:

- A- Kuruluştan Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerine Kadar (1299-1773)
- B- Eğitimde İlk Yenileşme Hareketleri Dönemi (1773-1839).
- C- Tanzimat Dönemi (1839-1876)
- D- I. Meşrutiyet Dönemi (1876-1878)
- E- Mutlakiyet Dönemi (1878-1908)
- F- II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)

Kitapta, her bölümün başında o dönemin eğitiminin temel özellikleri 1-2 sayfa içinde kısaca özetlenmiş ve bunlarla ilgili öz bilgi madde madde sıralanmıştır. Konu başlıkları da birer "soru" şekline sokulmuştur. Kitabın asıl metni, bu soruların birer cevabı olarak hazırlanmıştır. Yazarın, bu yöntemi - kitabın bir ders kitabı olarak hazırlanması dolayısıyla- "anlama" yı daha da kolaylaştırmak için seçtiği anlaşılıyor. Örneğin kitapta 1. soru şu şekilde yer alıyor: "1. Türk eğitim tarihi ne zaman başlar, hangi dönemlere ayrılır, hangi konuları kapsar?" Aynı şekilde, 150. soru da şöyledir. "150. Türk eğitim tarihinin genel bir değerlendirmesi nasıl yapılabilir?" Sorular, tarih içindeki önemli eğitim örgütlerini, okulları, başlıca siyaset ve eğitim adamlarının düşüncelerini ve uygulamalarını, özel, azınlık ve yabancı okulların çalışmalarını ve halk eğitimindeki gelişmeleri kapsamaktadır.

Türk eğitim tarihinin değerlendirilmesiyle ilgili 150. sorunun metin kısmı şu düşüncelerle sona ermektedir:

"Özetle, eğitim tarihimizin fikir, düşünce, başarılı ya da başarısız parlak ya da tutarsız tecrübe birikimi çok önemlidir. Ancak, bu zengin birikimden yeterince yararlanılmamaktadır. Eğitim politikasına yön verenlerin, öğretmenlerin, aydınların bu tecrübe birikiminden bugün yararlanması gerekmez mi? Kanımızca eğitimimizin gelişmesi ve kendisinden bekleneni verebilmesi, esas olarak, bu tarihin ve tecrübelerin bilinmesine, onlardan ders alınıp uygulamaya konmasına bağlıdır." (S. 378).

Kitabın 3. baskısında 132 soru varken 4. baskıda soru sayısı 151'e çıkmıştır. Kitaba yeni eklenen sorular şunlardır:

- 1.Eski Türklerin eğitimi başka kültürlerden etkilenmiş midir?
2. Selçuklular zamanında çağdaş Avrupa eğitimi ne durumda idi?
- 3.Avrupa'da 15-17. yüzyıllarda üniversiteler ve bilim, Osmanlılara göre neden ve nasıl bir farklılaşma göstermiştir?
4. Osmanlılarda azınlık ve yabancı okullar nelerdir?

celenememişti. Oysa, bu bir ihtiyaç idi. Geleceğin eğitimcilerine, daha okul sıralarında iken eğitim sorunlarına karşı bir görüş ve bilinç kazandırmak gerekiyordu.

Bu ihtiyacı karşılamak için Gazi Eğitim Enstitüsünde öğretmenlik yaptığımız sırada Eğitim Bölümü'nde okunan ve genel bir nitelik taşıyan "Eğitim Tarihi" (Pedagoji Tarihi) dersinin programının sonuna -11. ünite olarak- "Memleketimizde Eğitim Hareketlerine Öncülük Yapmış Fikir ve Meslek Adamlarımız" gibi geniş bir konu eklenmişti. (Tebliğler Dergisi, 22 Temmuz 1968, Sayı: 1512). Bu, adından da anlaşılacağı üzere, eğitim tarihinin yalnız düşün (fikir) yönüyle ilgilidir. Bununla ilgili olarak, 1982 yılında yayımladığımız "Eğitim Düşüncesi Tarihi" adlı kitabımızda bu konu, dünyadaki eğitim düşüncesini içeren 176 sayfanın 36'sını kaplamış ve burada eğitim hareketlerimize öncülük yapmış 31 "fikir ve meslek" adamımıza yer vermiş, onların eğitim biliminin ülkemizle ilgili çeşitli yönlerine yaptıkları katkıları belirtmiştik. (Binbaşioğlu, Cavit. Eğitim Düşüncesi Tarihi. Ankara: Binbaşioğlu Yayınevi, 1982, s.140-176).

Daha önceleri de Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümünde 1929'daki başlangıcından beri "Pedagoji Tarihi" ile "Maarif Teşkilâtı" dersi okutuluyordu. (Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü: Teşkilât ve Programlar. Ankara, 1931, s. 49-50) Pedagoji Tarihinin kitabı 1931 yılında ders öğretmeni Dr. Halil Fikret Kanad tarafından yazılmıştır. İki cilttir. Maarif Teşkilâtı dersinin kitabı da 1943'ten 1954'e kadar bu dersi okutan öğretmen Nevzat Ayasbeyoğlu tarafından yazılmış ve 1948'de "Türkiye Cumhuriyeti: Millî Eğitimi: Kuruluşlar ve Tarihçeler" adıyla

5. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın eğitim ıslahatı nedir? Bunun Osmanlı Hükümeti üzerinde etkisi olmuş mudur?

6. Tanzimat öncesi ve Tanzimatta Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi ve bunun toplumdaki etkileri nelerdir?

7. Tanzimat döneminde eğitimde yenileşmenin dayanakları nelerdir?

8. Tanzimat döneminde halk eğitimi çalışmaları nelerdir?

9. Tanzimat döneminde yeni eğitim görüşleri ve öğretim yöntemleriyle ilgili ilk kitaplar nelerdir?

10. Kanun-i Esasi'de eğitimle ilgili hükümler nelerdir?

11. Mutlakiyet döneminde özel eğitimde yenilik ve gelişmeler nelerdir?

12. Münif Paşa'nın Türk eğitim tarihindeki yeri nedir?

13. Meşrutiyet döneminde halk eğitim çalışmaları nelerdir?

14. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitimde yenilik ve gelişmeler nelerdir?

15. Kurtuluş Savaşı döneminde halk eğitimi çalışmaları nelerdir?

16. Yazı, dil ve tarih inkılablarının eğitimimizdeki yeri nedir?

17. Cumhuriyet döneminde özel eğitime yönelik gelişmeler nelerdir?

18. Hasan Âli Yücel'in Türk eğitim tarihindeki yeri nedir?

19. Çeşitli Türk toplumları ve yeni Türk devletlerinin eğitim tarihleri nasıl bir gelişme göstermiştir?

Eklenecek sorular - özellikle Batı eğitimiyle ilgili olanlar- ve bunların cevapları, eksikliklerin tamamlanmasına olduğu kadar, Türk eğitim tarihinin dünya eğitim tarihi içindeki yerinin kavranmasına da kısmen yardım etmiştir. Bu bakımdan yukarıda 2. ve 3. sorularda yer alan hususların Tanzimat, Mutlakiyet, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri için de sorulması, Türk eğitim tarihinin daha sağlıklı bir değerlendirilmesine yardımcı olabilir. Aynı şey, Farabi ve İbni Sina dönemleri için de düşünülebilir. Çünkü, bunlar da çeviriler yoluyla- eski Yunan ve Roma düşünürlerinin eserleriyle karşılaşmışlardır. Öte yandan, Gazali'ye 13. soruda, Selçuk medreseleriyle ilgili olarak, 5-6 satırlık bir yer verilmiştir. Gazali, her ne kadar Türk değil ve İranlı bir eğitimci ise de, eserleriyle Türk toplumu üzerinde etkilerde bulunmuştur. "Eyühelved" (Ey Oğul Bil ki) adlı kitabının çevirisi Türkiye'de birçok kez basılmıştır. (Bunlardan biri 1305 (1889) tarihini taşımaktadır ki Mehmet Reşit tarafından çevrilmiştir.)

3. baskısının 127. sorusunda yer alan "Cumhuriyet dönemindeki başlıca eğitimciler kimlerdir?" sorusunda 24 eğitimcimizin adı sıralanmıştı. Bu baskıda 144. soru "Cumhuriyet dönemindeki

başlıca eğitimciler kimlerdir? Eğitim bilimi ve akımlarındaki gelişmeler nelerdir?" biçiminde sorulmuştur. Verilen cevapta eğitimcilerin adları sayılmamış ve 1987'de Ankara'da Unesco Milli Komisyonu tarafından yayımlanan "Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri"ne yollama yapılmış ve Türkiye'de eğitim bilimindeki bazı gelişmelere dikkat çekilerek kaynakları gösterilmiştir. Bu da konunun daha derinden incelenmesi ve saptamaların ileride bunlara göre yapılmasının daha uygun olacağını bir işareti olsa gerek.

Bunlardan başka, kitapta, 151. soru olarak "Türk eğitim tarihindeki başlıca olaylar, gelişmeler, bir zaman çizgisi üzerinde nasıl gösterilir" biçiminde bir soru sorulmuş ve cevabı, tarih sırasıyla alt alta verilmiştir.

Kitabın en dikkate değer bir kısmı da, sonuna eklenen 18 sayfalık bir "Türk Eğitim Tarihi Terimleri Sözlüğü"dür. Burada, kitapta ve eğitim tarihi ile ilgili kaynaklarda geçen eski terimlerle yeni terimlerin tanımları verilmiş ve kimi zaman da eski metinlerden örnekler alınmıştır: "Feraset: 1. Çabuk anlama, zihin uyanıklığı. Talebede feraset olmazsa, muallimin hüsn-i takririnden bir semere hasıl olmaz. Öğrencide anlama yeteneği olmazsa, öğretmenin dersi güzel anlatmasında yarar olmaz. (Ş. Sami) 2. İlm-i feraset, Bakınız bu terim" gibi.

Kitabın sonunda 6 sayfalık kişi adlarıyla ilgili bir dizin vardır.

14 sayfa tutan "Kaynaklar" kısmında da, dipnotlarda kısaca verilen eserlerin bibliyografyası gösterilmiştir. Bunların bir kısmı yayımlanmamış "master" ve "doktora" tezleridir. Yazarın kendi araştırmaları da dipnotlarda önemli bir yer tutmaktadır. Çok değerli olan bu 42 araştırmanın ayrı bir kitapta toplanması, eğitim tarihimizin bazı kısımlarının daha ayrıntılı olarak gözler önüne serilmesine olanak sağlayacaktır.

Ayrıca, kitapta, 16 belgenin fotokopisi ve 44 tablo vardır. Belgelerde fotoğraflar, devletin üst makamlarına yazılmış yazılar, kimi nizamname ve haritalar vardır. Tablolarda da çeşitli okulların haftalık ders çizelgeleri, sayısal gelişmeler, şemalar vb. yer almıştır.

Prof. Dr. Yahya Akyüz, bu baskıda kitabın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için bazı tümcelerin kuruluşunda ve kullanılan sözcüklerde de değişiklik yapmıştır. Böylece dilimizin gelişmesine de özen göstermiştir. Kitabın eski metinlerinden bazı çıkarmalar yapmış ve yeni metinler eklemiştir. Yazarın her konuda ilk kaynaklara ulaşma çabası da gözlerden kaçmamaktadır. Kitabın dipnotları, öğrencileri ve araştırmacıları kolaylıkla belli başlı kaynaklara götürücü niteliktedir. Kitabın eski baskılarında yer alan kimi

yargılar, son araştırmaların sonuçlarına göre, az çok değişikliklere uğramıştır. Yapılacak eleştiri ve yardımlarla daha çok gelişeceği umulur.

Eserin "Sonuç" bölümünde yapılan değerlendirmelerde İbni Sina'dan Atatürk'e kadar gelmiş ve geçmiş kimi eğitimcilerin adları belirtilerek bunların eğitimimize olan evrensel ve insancıl katkılarının devam ettirilmesi istenmiştir. Bunlardan Ziya Gökalp'ın ve özellikle Atatürk'ün eleştirilerinin eğitim ve öğretim yöntemlerinde olduğu anımsatılmıştır. Kitapta eğitimimizdeki istikrarsızlık üzerinde özellikle durulmuştur. Politik düşüncelerle hızlı biçimde okullar açıldığı belirtilmişti. Özellikle, öğretmen yetiştirme alanında nitelikten çok, nicelik üzerinde durulduğu vurgulanmıştır.

Kanımızca böyle kapsamlı ve hacimli bir eser için bu değerlendirme, hem çok genel hem de çok azdır. Bunu, 5-10 sayfa daha artırmak gerekir. Değerlendirmede, kitapta geçen "tevhid-i tedrisat"a, Atatürk'ün eğitim anlayışında önemli bir yer tutan "iş ya da etkinlik" ilkesine; dil, tarih ve yazı devrimine; ilk, orta ve yüksek öğretimdeki gelişme ve sorunlara, mesleki ve teknik eğitimin gelişme ve sorunlarına, özel, azınlık ve yabancı okullarla ilgili sorunlara, özel dersanelere, örgütsel ve yönetsel sorunlara, özel eğitim sorunlarına yer verilmemiştir. Kitabın belki en önce okunacak olan bu kısmında, bu sorunlara dikkat çekmek uygun olurdu.

Tarih, bir bakıma, zamanı ve o zaman içinde görev yapan kimse ve kuruluşları bir tür yargılama görevi yapmaktadır. Bununla birlikte, bu eser, bu görevi oldukça yerine getirmiştir, denilebilir.

Bize böyle derli toplu bir eser kazandıran sayın yazarı tekrar kutlar, öğrencilere, eğitim sorunlarımızı çözmek durumunda olan eğitimci ve yöneticilerimize esin kaynağı olmasını dileriz.

Son olarak şunu da belirtmek isteriz:

Kitabı yayımlayan İstanbul'da Kültür Koleji'nin kurucusu ve müdürü sayın Fehmettin Akingüç kitaba "Eğitimde Arayışlar Dizisine Başlarken..." başlıklı bir yazı yazmıştır. Bu yazıdan anlaşılacağına göre, bu kolej, daha önce "Eğitimde Nitelik Geliştirme Sempozyumu" adlı bir kitap yayımlamıştır. Bu tür yayınlara devam edecektir. 1986'dan beri "Yaşadıkça Eğitim" adlı bir dergi de çıkarmaktadır. Bu değerli girişim ve hizmetinden dolayı da sayın Fehmettin Akingüç'ü de kutlarız.

(Kültür Koleji Genel Müdürlüğü, 9-10 Kasım 34750 Atatöky-İSTANBUL, Telf. 560 33 28, Fax: 560 47 79 - İstanbul, kitaptan topluca isteyen öğretmenlere indirim uygular.)